ХУЛОСАИ КОМИССИЯИ ЭКСПЕРТИИ

Шурои диссертатсионии **6D.KOA-039** назди Институти тибби ветеринарии Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон ба диссертатсияи Шарипов Рустам Миралиевич дар мавзӯи: «Нақши брутселлаҳо, салмонеллаҳо ва коккҳо дар паҳншавии бемориҳои сироятии ҳайвонот дар Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ветеринарӣ аз рӯи ихтисоси 06.02.02 - микробиологияи ветеринарӣ, вирусшиносӣ, эпизоотология, замбурӯғшиносӣ бо захрзамбурӯғшиносӣ ва масъуниятшиносӣ.

Тибқи қарори Шурои диссертатсионии 6D.KOA-039 назди Институти тибби ветеринарии Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон (ИТВ АИКТ) аз «20» июни соли 2025 комиссия дар ҳайати Раис - доктори илмҳои биологӣ Сатторов Н.Р. (Раис), аъзои комиссия – номзади илмҳои биологӣ Курчиев М.Ю., номзади илмҳои ветеринарӣ – Шукурзода Ш.Р. диссертатсия, автореферат, ҳуҷҷатҳои зарурӣ, мақолаҳои илмие, ки вобаста ба мавзӯи диссертатсия аз ҷониби унвонҷуй Шарипов Рустам Миралиевич нашр гаирдидаанд ва ба қарори зеринро қабул карданд:

Кори диссертатсионии Шарипов Р. М. дар мавзӯи: «Нақши брутселлаҳо, салмонеллаҳо ва коккҳо дар паҳншавии бемориҳои сироятии ҳайвонот дар Тоҷикистон» зери роҳбарии номзади илмҳои ветеринарӣ Назруллозолда С.Ҳ. ва доктори илмҳои ветеринарӣ, профессор, академики АИКТ Мирзоев Д.М. дар солҳои 2019-2024 дар пойгоҳи Институти тибби ветеринарии АИКТ иҷро карда шудааст.

Хулоса дар бораи мутобиқати мавзӯъ, муҳтавои диссертатсия ва автореферат ба ихтисос ва соҳаи илме, ки аз рӯйи он ба Шуро қабул, баррасӣ ва ҳимояи диссертатсияҳо иҷоат дода шудааст.

Тадқиқот ба бандҳои 5.1, 5.5 ва 5.11 Шиносномаи номенклатураи ихтисосҳои илмии Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҶТ ба ихтисоси 06.02.02 - микробиологияи ветеринарӣ, вирусшиносӣ, эпизоотология, замбурӯғшиносӣ бо захрзамбурӯғшиносӣ ва масъуниятшиносӣ мувофиқат мекунад. Тадқиқот ба омӯзиши хусусиятҳо ва зуҳуроти бемориҳои маъмули бактериявӣ – брутселлёз, салмонеллёз ва сирояти кокк дар чорвои калон ва хурди шохдор, муайян намудани микроорганизмҳои касалиовар ва шартан касалиовар дар шири хом, инчунин таҳияи доруи самарабахши гиёҳӣ барои пешгирӣ ва табобати илтихоби сироятии ғадудҳои ширии сина бахшида шудааст.

Мавзӯи диссертатсия ба самтҳои афзалиятнокии рушди илм, техника ва технология дар ҷумҳурӣ, аз он ҷмула ба банди 3-и “Стратегияи миллии рушди илм ва технологияи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то осли 2030” ва “Барномаи давлатии бехтарии озуқаворӣ барои солҳои 2023-2027” алоқамандии амиқ дорад;

Муҳтавои кори диссертатсионӣ дар таълифоти нашршудаи довталаб мукаммал инъикос ёфтааст.

Масъалаҳои асосии қабули диссертатсия ба ҳимоя:

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот. Чорводорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҶТ) амнияти озуқавориро тавассути истеҳсоли шир ва гӯшт таъмин намуда, дар соҳаи кишоварзӣ нақши калидӣ дорад. Мувофиқи маълумоти Созмони умумиҷаҳонии тандурустӣ, тақрибан 60% патогенҳои сироятӣ дар одамон аз ҳайвонот интиқол меёбанд ва 75% онҳо боиси сироятҳои зуд-зуд рухдиҳанда ё музмин мешаванд. Дар кишвар чунин бемориҳо, аз қабили брутселлёз, салмонеллёз ва стафилококкоз маъмуланд.

Барои нигоҳ доштани рушди устувори соҳа нигоҳ доштан ва зиёд кардани саршумори чорво, инчунин зиёд намудани ҳаҷми истеҳсолот дар ҷавоби талаботи рӯзафзуни аҳолиро таъмин намудан лозим аст. Аммо вақтҳои охир мушкилоте, ки бо марги оммавии ҳайвонот ва зарурати забҳи онҳо аз сабаби эпизоотияҳо алоқамандand, нигоҳ доштани маҳсулнокии баланди чорводориро душвор мегардонад.

Дар кишвари мо чорводории ширӣ дар солҳои охир инкишоф меёбад, аз ҷумла дар соли 2023 1358947 сар ва соли 2024 то 1436246 сар модагов парвариш шудаанд.

Шири чорвои гирифтори бемориҳои сироятӣ метавонад манбаи сироят бошад, ҳатто дар 1 мл шири тару тоза аз даҳ то ҳазор микроорганизмҳо мавҷуданд

Мушкилоти марбут ба брутселлаҳо, салмонеллаҳо ва коккҳо дар хоҷагиҳои чорводорӣ ва маҳсулоти чорво дар ҶТ ба қадри кофӣ омӯхта нашудааст ва ин мушкилот аксар вақт ба зарари калони иқтисодӣ оварда мерасонанд.

Хатари паҳншавии бемориҳои сироятии зоонозӣ дар байни ҳайвонот дар ҶТ, инчунин истеъмоли маҳсулоти ширӣ метавонад боиси бемориҳои инсон гардад. Сироятҳои асосии зоонозӣ, ки аксар вақт ҳамчун сироятҳои омехта пайдо мешаванд, брутселлёз, салмонеллёз, сироятҳои стафилококк ва стрептококкро дар бар мегиранд. Одам метавонад бо истеъмоли шири хоми ҳайвоноти бемор ба ин сироятҳо гирифтор шавад. Таҳқиқи дараҷаи олуда шудани шири хоме, ки дар фермаҳои ширию молии ҶТ бинобар риоя накардани технологияи ширдӯшӣ ва қоидаҳои нигаҳдории шир пайдо мешавад, муҳим аст, зеро ин метавонад боиси гирифтории одамон ба бемориҳо гардад.

Ҳамин тариқ, ташхис ва муайян кардани барангезандаҳои бемориҳои зоонозӣ дар байни ҳайвонот, инчунин муайян кардани патогенҳо дар шир бо мақсади амлӣ намуданӣ тадбирҳои зиддиэпизоотӣ ва пешгирии паҳншавии бемориҳои зоонозӣ масъалаи мубрам мебошад.

Ҳадафи таҳқиқот омӯзиши хусусиятҳо ва зуҳуроти бемориҳои маъмули бактериявӣ – брутселлёз, салмонеллёз ва сирояти кокк дар чорвои калон ва хурди шохдор, муайян намудани микроорганизмҳои касалиовар ва шартан касалиовар дар шири хом, инчунин тарҳрезии доруи самарабахши гиёҳӣ барои пешгирӣ ва табобати илтихоби сироятии ғадудҳои ширии синаи ҳайвонот мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот.

1. Омӯзиши самаранокии усулҳои ташхиси брутселлёз дар шири чорвои калони шохдор бо муқоисаи арзиши ташхисии реаксияи ҳалқавӣ, санҷиши Роз-Бенгал ва антигени ягонаи ранга бо истифодаи гидрокарбонати натрий 6,8%.

2. Ташхиси бактериологии брутселлёз дар шири чорвои калони шохдор бо мақсади муайян намудани самаранокии усулҳои ҷудокунӣ ва муайянсозии барангезанда.

3. Таҳлили паҳншавии салмонеллёз ва сирояти кокиҳо (стафилококкҳо, стрептококкҳо ва диплококкҳо) дар байни ҳайвонот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҷудосозии барангезандаҳо аз намунаҳои шири чорвои калони шохдор.

4. Таҳқиқи ҳассосияти антибиотикҳо нисбат ба изолятҳои ҷудошудаи салмонеллаҳо ва кокиҳои шартан патогенӣ барои интихоби самараноки табобати зиддимикробӣ.

5. Тарҳрезии доруи гиёҳӣ барои муолиҷаи илтиҳоби сироятии ғадудҳои ширии синаи ҳайвонот.

6. Арзёбии самаранокии муолиҷавии малҳам ва усораи равғании гули чойкахак (*Hypericum scabrum, Hypéricum perforátum*) ва сесанбарг (*Thymus seravschanicus Klokov*) дар муолиҷаи илтиҳоби сироятии ғадудҳои ширии синаи чорво.

Навгонии таҳқиқоти илмӣ. Маълумоти муосири эпизоотия ва хусусиятҳои клиникии брутселлёз, салмонеллез ва сирояти кокк омӯхта шудаанд;

Ҳассосияти як қатор антигени дар усули АҲ истифодашаванда омӯхта шуд ва арзёбии муқоисавии онҳо бо антигени якранг барои ташхиси брутселлёз дар шир гузаронида шуд;

Дар шароити ҶТ бо усули муосири аксуламали занҷири полимеразӣ (АЗП (PCR)) штамми маҳаллии *Brucella abortus* муайян карда шуд;

Ҳамчунин, барои ба даст овардани натиҷаи фаврӣ, ҳангоми ташхиси брутселлёз, мо бикарбонати натрийро дар якҷоягӣ бо антигени ранга истифода бурдем, намунаҳои мусбӣ пас аз истифодаи ташхиси серологии шири гов бо усули АҲ ва антигени ягонаи ранга (АЯР) тасдиқ карда шуданд;

Навоварии дигаре, ки мо дар натиҷаи таҳқиқоти илмӣ дар асоси Барномаҳои бунёдӣ ва амалии Фонди Президентӣ барои солҳои 2022-2023 ба даст овардаем, таҳияи малҳам ва усораи равғанини гули чойкаҳак ва сесанбарги зарафшони барои пешгирӣ ва табобати илтиҳоби сироятии ғадудҳои ширии синаи ҳайвоноти кишоварзӣ мебошад, ки бо патенти ҶТ № 1436 барои ихтироъ тасвиб гардидааст. Ихтирои мазкур ба озмун дар давлати Қувайт пешниҳод карда шуда, миёни 58 давлати дунё соҳиби медали биринҷии озмун дар соли 2024 гардид.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот дар омӯзиши ҳамаҷонибаи вазъи эпизоотологии бемориҳои брутселлёз, салмонеллёз ва сироятҳои кокк

дар ҶТ, инчунин арзёбии муқоисавии ин бемориҳо дар ҳудуди ҷумҳурӣ мебошад.

Арзёбии муқоисавии антигенҳои истеҳсоли кишвару ширкатҳои гуногун дар ташхиси серологии шири гов бо истифода аз усулҳои АҲ ва санҷиши Роз-бенгал (СРБ), таҳқиқоти бактериологӣ, ҷудо кардани изолятҳои брутселла, инчунин муайян намудани сабабҳои асосии пайдоиши илтиҳоби сироятии ғадудҳои ширии сина дар ҳайвоноти кишоварзӣ қисми муҳими таҳқиқот мебошад.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он зуҳур мегардад, ки дар натиҷаи тадқиқот дар амалияи ветеринарӣ дастурамалу тавсияҳои зерин ҷорӣ карда шудаанд: «Тавсияҳои методӣ оид ба ошкор намудани бемории брутселлёз дар шир бо роҳи санҷиши ҳалқавӣ бо истифода аз антигенҳои гуногун» (аз ҷониби Раиси Кумитаи бехатарии озуқавории назди Ҳукумати ҶТ аз 27.10.с2020 тасдиқ шудааст), «Дастурамал оид ба гузаронидани экспертизаи доруворӣ, моддаҳо ва маводи ёрирасони ветеринарӣ» (аз ҷониби Раиси Кумитаи бехатарии озуқавории назди Ҳукумати ҶТ аз 07.07.с2020 тасдиқ шудааст), Дастурамали методии «Тартиби гузаронидани ташхиси бактериологии брутселлёзи ҳайвонот» (аз ҷониби Раиси Кумитаи бехатарии озуқавории назди Ҳукумати ҶТ аз 6 майи соли 2024 тасдиқ шудааст).

Патент оид ба ихтироъ №TJ1436 «Тарзи ҳосил намудани маводи пайдоишаш аз растанӣ барои табобати илтиҳоби ғадудҳои ширии синаи (мастити) ҳайвонот» гирифта шуд.

Натиҷаҳои бадастомадаи тадқиқотҳо метавонанд барои омӯзгорон, донишҷӯён, аспирантҳо, докторантҳо ва магистрҳо, институту факултетҳои тибби ветеринарӣ ва биологӣ ҳамчун дастури таълимӣ истифода шаванд.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро ҳаҷми кофии маводи оморӣ ва таҷрибавӣ, зиёд будани тадқиқоти гузаронидашуда ва интишорот дар маҷаллаҳои тақризшаванда тасдиқ менамояд. Хулоса ва тавсияҳо ба таҳлили илмии тадқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ асос ёфтаанд.

Оид ба дар диссертатсия набудани ҳолатҳои истифодаи маълумот бе нишон додани манобеъ.

Аз ҷониби диссертант маълумотнома оид ба санҷиши матни диссертатсия оид ба ҳаммонандиҳо (плагиат) пешниҳод карда шудааст, ки аз ҷониби корманди Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҶТ Р.М. Ёров имзо гардидааст. Тибқи маълумотномаи мазкур матни диссертатсияи Шарипов Р.М. дар мавзӯи Нақши брутселлаҳо, салмонеллаҳо ва коккҳо дар паҳншавии бемориҳои сироятии ҳайвонот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» 86,01% - ро ташкил медиҳад.

Комиссияи экспертӣ диссертатсияи Шарипов Рустам Миралиевич дар мавзӯи: «Нақши брутселлаҳо, салмонеллаҳо ва коккҳо дар паҳншавии бемориҳои сироятии ҳайвонот дар Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ветеринарӣ аз рӯи ихтисоси 06.02.02 - микробиологияи ветеринарӣ, вирусшиносӣ, эпизоотология,

замбурӯғшиносӣ бо захрзамбурӯғшиносӣ ва масъуниятшиносӣ баррасӣ намуда, дар асоси банди 60 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ:

ҚАРОР КАРД:

1. Диссертатсияи Шарипов Рустам Миралиевич дар мавзӯи: «Нақши брутселлаҳо, салмонеллаҳо ва коккҳо дар паҳншавии бемориҳои сироятии ҳайвонот дар Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ветеринарӣ аз рӯи ихтисоси 06.02.02 - микробиологияи ветеринарӣ, вирусшиносӣ, эпизоотология, замбурӯғшиносӣ бо захрзамбурӯғшиносӣ ва масъуниятшиносӣ ба ҳимоя қабул карда шавад.

2. Комиссияи экспертӣ муҳаққиқонӣ зеринро, ки корҳои илмӣ-таҳқиқиашон ба ихтисоси 06.02.02 - микробиологияи ветеринарӣ, вирусшиносӣ, эпизоотология, замбурӯғшиносӣ бо захрзамбурӯғшиносӣ ва масъуниятшиносӣ мувофиқат доранд, ба ҳайси **муқарризони расмӣ** пешниҳод менамояд:

Сатторов Саидбег - профессор, доктори илмҳои тиб, профессори кафедраи микробиология, вирусология ва иммунологияи Донишкадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон.

Иматшоев Имматшо Холдорович - номзади илмҳои ветеринарӣ, мудири кафедраи беҳдошти ветеринарии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш. Шоҳтемур.

3. Ба сифати **муассисаи пешбар** Институти масоили амнияти биологӣ ва биотехнологияи АИКТ тавсия дода шавад.

4. Барои ҷойгир намудани эълони оид ба ҳимояи диссертатсия дар сомонаҳои Институти тибби ветеринарии АИКТ ва Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон розигӣ дода шавад.

5. Барои чопи автореферат бо ҳуқуқи дастнавис (100 адад) ва ирсол гардидани он ба суроғаҳои тайиншуда иҷозат дода шавад.

Раиси комиссияи эксперт:
доктори илмҳои биологӣ Сатторов Н.Р.

Аъзои комиссияи экспертӣ:
номзади илмҳои биологӣ Курчиев М.Ю.

номзади илмои ветеринарӣ Шукурзода Ш.Р.

аз « 15 » июлес соли 2025